

РЕЦЕНЗІЯ

на монографію Л. М. Юр'євої та Т. Ю. Больбот «Компьютерная зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика» (Днепропетровск: «Пороги», 2006. — 196 с.)

Проблема залежності людей від створених ними ж машин з'явилася не сьогодні і навіть не вчора. Ми залежимо від кухонних плит і мікрохвильових печей, телефонів і телевізорів, ліфтів і автомобілів, а також від багатьох і багатьох інших творинь людського розуму. Але, залежність від персональних комп'ютерів зовсім іншого роду. Зі всіх відомих пристроїв, створених людиною, лише комп'ютер може імітувати процес спілкування зі своїм творцем. Дружній інтерфейс зробив його своєрідним «співбесідником», мультимедійні можливості — сурогатним товаришем у іграх, а підключення до Інтернет — послужливим особистим референтом. Під час роботи з комп'ютером у користувача спостерігається весь спектр психічних реакцій: від байдужості до цікавості, від невпевненості до рішучості, від незворушності до замішання, від спокою до тривоги, від апатії до азарту, від відчаю до надії, від огиди до захоплення, від горя до радості.

Існування в комп'ютерному просторі або, інакше кажучи, у віртуальній реальності, забезпечує можливість майже повного насичення трьох найважливіших сенсорних каналів — зору, слуху і дотику, завдяки чому інколи складно розрізнити образи віртуальної реальності і реального світу. Про силу дії комп'ютерних технологій на вищу нервову діяльність людини свідчить досвід успішного застосування спеціально розроблених комп'ютерних програм під час лікування таких поширених і стійких до звичайних методів терапії захворювань як хвороба Альцгеймера і агорафобія.

Оскільки люди — істоти емоційні, вони не можуть індиферентно ставитися до того, з чим «спілкуються», особливо до того, з чим «спілкуються» насичено і приємно. Відомо, що пусковим механізмом будь-якої залежності є ейфорія. При цьому абсолютно не важливо то, яка природа об'єкту, що викликав ейфорію. Це може бути алкоголь або наркотики, карти або рулетка, або той же комп'ютер. Не дивно, що люди, які одержують особливо гостре задоволення від «спілкування» з комп'ютером — так звану комп'ютерну ейфорію — дуже швидко потрапляють у залежність від нього.

В той же час, місце цьому розладу у МКХ-10 не знайшлося, немає єдності у визначенні критеріїв залежності, їх ідентичності таким при хімічній залежності. Суперечливість сучасної класифікації є і в тому, що в деякі її рубрики включені порушення, прояви яких феноменологічно не ідентичні. Наприклад, у рубриці, присвяченій розладам звичок та потягів, гемблінг — поруч з піроманією та трихотиломанією. Немає єдності і в термінології — комп'ютерна залежність, інтернет-залежність, нетаголізм, комп'ютерна адикція, ігрова залежність, комп'ютероманія, залежність від відеоігор та ін.

Крім того, на сьогоднішній день має місце певна недостатність дослідження чинників ризику розвитку комп'ютерної залежності, закономірностей її фор-

мування і перебігу, особливостей психічного стану і психічних та поведінкових порушень у осіб з цим видом адикції, що призводить, в свою чергу, до проблем в її профілактиці та лікуванні.

У зв'язку з вищезазначеним, монографія Л. М. Юр'євої та Т. Ю. Больбот є актуальною, оскільки вона присвячена детальному вивченню психічних та поведінкових розладів, які мають місце в осіб з комп'ютерною залежністю, їх особливостей та факторів, які сприяють розвитку цього розладу. Окрім того, розроблення способу діагностики і підходів до корекції та попередження комп'ютерної адикції є однією з найбільш актуальних проблем психіатрії залежностей.

В основу монографії Л. М. Юр'євої та Т. Ю. Больбот покладені результати комплексного аналізу даних клініко-психопатологічного, психодіагностичного, соціально-демографічного, клініко-нейрофізіологічного, катамнестичного та статистичного багаторічного дослідження авторами осіб з комп'ютерною залежністю.

Метою роботи було розроблення диференційованої поетапної системи корекції та програм профілактики психічних та поведінкових розладів у осіб молодого віку з комп'ютерною залежністю. Наукові положення, висновки та практичні рекомендації, які наведені в монографії, базуються на репрезентативній виборці, виконані за допомогою сучасних методів дослідження, науково обґрунтовані, адекватні поставленим завданням та цілком достатні для вирішення мети роботи.

В першій главі подані уявлення авторів про етапи формування комп'ютерної субкультури від клинопису до Інтернету. Друга глава присвячена викладенню основних дефініцій, класифікації адикцій, факторам ризику розвитку адиктивної поведінки. Також представлені сучасні погляди на етапи розвитку патологічної схильності до азартних ігор та принципи терапії й її корекції.

У третій главі монографії йдеться суто про комп'ютерну залежність, психологічні механізми виходу до віртуальної реальності, соціально-демографічні та культуральні характеристики комп'ютерних адиктивів. Наведені сучасні класифікації комп'ютерних ігор, їх роль у формуванні адиктивної поведінки та стадії формування ігрової залежності. Один із підрозділів цієї глави представляє різні точки зору дослідників на визначення того, чим є комп'ютерна залежність — клінічним феноменом чи психологічним станом? Закінчується глава цілком доречним висновком про патогенний характер комп'ютерної залежності, насамперед у дітей та юнаків, та першочергову необхідність розроблення диференційованих програм корекції та профілактики залежності від комп'ютерних технологій.

В четвертій главі, присвяченій факторам ризику розвитку комп'ютерної залежності у підлітків, наведені результати досліджень, які провели автори на протязі декількох років серед ліцеїстів, які у зв'язку із учбовим

процесом мають протягом тижня 10—12-годинне навантаження роботою за комп'ютером. Встановлено вплив комп'ютерної діяльності на психоемоційний стан ліцеїстів, отримані фактори ризику формування комп'ютерної залежності, серед яких: чоловіча стать, тривалість роботи за комп'ютером від 20 до 40 годин на тиждень, емоційна депривація та схильність до адиктивної поведінки.

Наступна глава присвячена клінічним особливостям пацієнтів з комп'ютерною залежністю, які отримували лікування в психіатричній лікарні, подано клінічну характеристику обстежених, визначені їх психологічні характеристики та етапи розвитку комп'ютерної залежності, описані дуже яскраві клінічні приклади історій хвороб пацієнтів з комп'ютерною залежністю.

В шостій главі наведені існуючі у світі методи діагностики комп'ютерної залежності, а також авторський спосіб скринінгової діагностики комп'ютерної залежності, на який автори отримали патент.

Наступна глава присвячена розробленим авторами технологіям первинної профілактики комп'ютерної залежності.

У восьмій главі наведена поетапна авторська система корекції комп'ютерозалежної поведінки із визначенням мети, завдань та принципів і етапів терапії.

Таким чином, у монографії автори на підставі комплексного клініко-психопатологічного та психодіагностичного досліджень отримали нові дані щодо факторів ризику розвитку, умов формування та перебігу комп'ютерної залежності. Крім того, визначені клініко-психопатологічні характеристики, психологічні та соціально-демографічні особливості осіб молодого віку з комп'ютерною залежністю різного ґенезу. Науково обґрунтовано ранні діагностичні критерії та розроблено скринінг-діагностика комп'ютерної залежності серед користувачів комп'ютерної мережі. Також науково обґрунтовано, розроблено та оцінено ефективність поетапної системи корекції та програм попередження комп'ютерної залежності на моделі групи молоді, що навчається.

Важливим аспектом роботи є визначення деяких проблем, що притаманні сучасному етапу розвитку вітчизняної психіатрії станів залежності, зокрема це стосується методологічного підґрунтя щодо вивчення причин, проявів та прогнозу перебігу комп'ютерозалежної поведінки, патогенетично обґрунтованих методів її корекції, як у спеціалізованих психіатричних лікувальних закладах, так і у загальномедичній практиці. Поглиблене вивчення чинників ризику розвитку, клінічної динаміки формування комп'ютерної залежності, клініко-психопатологічних характеристик, соціально-демографічних, психологічних і нейрофізіологічних особливостей осіб молодого віку з цим розладом сприяє вдосконаленню теоретичної бази стосовно цього відносно нового виду адиктивної поведінки. Результати роботи, що отримані на основі клініко-психопатологічних та психологічних критеріїв діагностики, а також програм первинної і вторинної профілактики та поетапної системи корекції комп'ютерної адикції, дозволяють підвищити ефективність діагностично-лікувальних заходів, оптимізувати оцінку мотивів патологічного використання комп'ютерів, ознак актуалізації психічної залежності від комп'ютера та визначення настанови на подальше утримання.

Таким чином, монографія, що рецензується «Комп'ютерна зависимость: формирование, диагностика, коррекция и профилактика» Л. М. Юр'євої та Т. Ю. Большот, заслуговує на саму високу оцінку, вона відкриває новий етап вітчизняної психіатрії залежностей щодо вивчення причин, механізмів формування та існування психічних та поведінкових розладів при різновиді нехімічної поведінкової залежності — комп'ютерній залежності, а також підходів до скринінг-діагностики, заходів попередження та терапії і корекції цього стану. Книга є надзвичайно корисною для фахівців самого різного профілю, яким не байдужі проблеми хімічної та нехімічної залежності, насамперед, внаслідок розвитку нових інформаційних технологій.

Рецензент

Зав. відділом лікування та профілактики алкоголізму
Інституту неврології, психіатрії та наркології АМН України,
доктор медичних наук
О. І. Мінко